mücahit gültekin_

dijital gözetim çağında insan_

mücahit gültekin_ dijital gözetim çağında insan

MÜCAHİT GÜLTEKİN 1971 Kütahya Tavşanlı doğumlu. Uludağ Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümünü bitirdi. Yüksek lisansını aynı üniversitede doktorasını ise Sakarya Üniversitesinde tamamladı. Afyon Kocatepe Üniversitesinde Psikolojik Danışma ve Rehberlik ana bilim dalında öğretim üyesidir. Yayımlanmış bazı eserleri şunlardır: *Psikolojik Tehlike* (2008), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile* (Ortak yazarlı) (2013), *Algı Yönetimi ve Manipülasyon: Kanmanın ve Kandırmanın Psikolojisi* (2016), *Türkiye-ABD İlişkilerinin Psikolojisi* (2017), *Travma Düzeni İnsanın, Ailenin ve Toplumun Dönüşümü* (2024).

Pınar Yayınları
Bereketzade Mah. Okçu Musa Cad. No: 11/3
Beyoğlu-İstanbul
Tel: 0212 293 90 41
www.pinaryayinlari.com bilgi@pinaryayinlari.com
Yayınevi Sertifika No: 45508

Mücahit Gültekin
Dijital Gözetim Çağında İnsan

copyright 2025 © pınar yayınları

Pınar Yayınları ◆ 618
Güncel ◆ 24
ISBN 978-975-352-983-9

Birinci Baskı Ekim 2025

EDİTÖR Hanne Meryem
KAPAK Ömer Faruk Yıldız
SAYFA DÜZENİ Tekin Öztürk

BASKI ACK Ajans
Mahmutbey Mah. Taşocağı Yolu Cad.
Ağaoğlu 212 Myoffice No: 344
Bağcılar/İstanbul
Sertifika No: 53569

MÜCAHİT GÜLTEKİN

DİJİTAL GÖZETİM ÇAĞINDA İNSAN

45.YIL

İçindekiler

GİRİŞ 7

BİRİNCİ BÖLÜM
NEDEN GÖZETLİYORLAR? 25
Firavun ve Musa: Akıllı Telefonlar Neden Bu Kadar Önemli? 27
Tuskegee Deneyi: Ölümü Gözetlemek 32
Firavun'un Gözetim Sisteminde Veri Açığı: Hz. Musa 36
Ana Rahminde Gözetleme: Dijital Hamilelik Uygulamaları 39
Target: Hedef Hamile Kadınlar! 40
Gözetlemenin Teolojisi: Görünmeden Görmek, Her Yeri Gözetlemek 44
Kur'an'da Gözetleme 48
Bir Gözetim Kulesi Olarak Mescid-i Dırar 49
Fail, Fiil ve Konum: Mekânın Gözetimi 54
Yeni Bir Evren Çağrısı: Metaverse Nedir? 60
Bölünmüş Evren, Bölünmüş Kimlikler 63
Homo Deuslar ve Dijitalleştirilmiş Yaşamlar 64
Yazılım: Alfabe, Kalem ve Boş Sayfa 66
İşlev Sürünmesi: Cep Telefonlarının Amacı Ne? 68
Mescidler ve İşlev Sürünmesi: Mescid-i Dırar Neden Yıkıldı? 72
Gözetim Düzeni 74

İKİNCİ BÖLÜM
GÖZETİM DÜZENİ BİZİ NASIL İKNA EDİP DÖNÜŞTÜRÜYOR? 77
GÜVENLİK İHTİYACI VE KORKU DUYGUSUNUN İSTİSMARI 80
Korku, Kaygı ve Gözetim 88

Endişeli Anneler Çağı: Bebeklerin Gözetlenmesi 92
Gıda Korkusu ve Gözetim 98
Ruh Sağlığı ve Gözetim: Dijital Fenotipleme 102
En Değerli Bilgi: Pasif Veri 106
Dijital Gözetimi İklim Krizine Eklemlemek:
Yeşil Mutabakat ve İkiz Dönüşüm 110
ÖDÜL MEKANİZMALARI VE GÖZETİM 115
Kolaylık ve Zorluk: Konfor İdeolojisi 117
Amazon Go: Sadece Yürüyüp Çıkın Teknolojisi 118
"Dijital Dopamin": Hazzın İstismarı 121
Kolaylık ve Haz: İnşirah Suresi ve Acı Eşiği 127
ALDATICI TASARIM VE DİJİTAL TEKNOLOJİLERİN
YAPISAL DÜZENİ: MAKİNENİN ARDINDA KİM VAR? 131
Aldatıcı Tasarım ve Sinekkapan Teknolojisi 133
İnsan-Makine-İnsan: Makinenin Ardında Kim Var? 135
Kullanıcı Sözleşmeleri ve GameStation'ın İlginç Deneyi 139
Gözetim Düzeni, Tanrılar ve Kullar 141

SONUÇ 147
KAYNAKÇA 159
DİZİN 169

GİRİŞ

Sanırım 20 yıl kadar önceydi. Felsefe öğretmenliği yapan bir arkadaşımla sohbet ederken bir filozofun şöyle bir sözünü aktardığını hatırlıyorum: "Cahiller şaşırmayı pek sever!" O günlerde psikiyatrik ilaç sektöründeki etik sorunları ve bilim dışı uygulamaları araştırıyordum ve gördüğüm bazı gerçekler beni şaşırtıyordu. Sanki bu filozof o vecizeyi kendi çağına değil de, yüzlerce yıl sonra bambaşka bir coğrafya da doğan bana söylemiş gibi hissettim. Bu söz hiç aklımdan çıkmadı.

Son birkaç yıldır özellikle dijital teknolojilerde yaşanan hızlı değişimi ve bunun neticelerine verilen tepkileri gördükçe bu söz daha fazla aklıma geliyor. Nitekim o muhabbetten çok sonra benzer bir söz Yuval Noah Harari'nin *21. Yüzyıl İçin 21 Ders* kitabında karşıma çıktı:

> İçinizden kendinizi sokağa atıp, 'Kıyamet geliyor!' diye bağırmak geliyorsa, kendinize şunu söylemeyi deneyin: 'Yok, öyle değil. İşin aslı dünyada neler olup bittiğini anlamıyorum, o kadar.'

Özellikle çocuklarda, gençlerde ve aile kurumundaki değişimi şaşkınla karşılayan pek çok kişiyle konuştum bugüne kadar. Anne-babalar çocuklarında, öğretmenler öğrencilerinde, amirler personellerinde gözledikleri değişimi hayretle takip ediyor. "Bu çocuklara ne oluyor anlamıyorum!" şeklinde genel bir tepkiyle karşılaşıyorum. Açık söylemek gerekirse bu şaşkınlık, bu anlayamama hâli gözlediğimiz değişimin kendisin-

den daha kaygı verici. Şu dünyada başımıza ne geldiğini anlayamamak kadar trajik bir şey yoktur diye düşünüyorum.

Sözünü ettiğim konuşmalardan bir örnek vermek istiyorum. 5-6 yıl kadar önce telefonum çaldı, bilmediğim bir numara arıyordu. Açtım. İmam hatip lisesinde görev yapan bir öğretmendi. Anadolu'nun küçük bir şehrinde çalışıyordu. Söyledikleri şöyleydi: "İki yıl önce Ankara'da bir seminerinize katılmıştım. Doğrusunu söylemek gerekirse, anlattıklarınız bana afaki gelmişti. Abarttığınızı düşünmüştüm. Ama şimdi söylediklerinizle çevremde karşılaşmaya başladım." Sonra devam etti, söylediklerinin bu kısmı daha önemliydi: "Üstelik bu çocuklara ne yapacağımı, ne söyleyeceğimi de bilmiyorum. Ayetler-hadisler söylüyorum ama etkili olmuyor. Elimden bir şey gelmediği için üzülüyorum." Öğretmenimiz, öğrencilerinin "cinsel çeşitlilik" olgusunu "gayet normal" karşılamasına şaşırıyordu.

Bu konuşmayı yaptığımız zamanlarda bir arkadaşım ailecek ziyaretimize geldi. Baba, benim yaşlarımda, dinî duyarlılığa sahip biriydi. İslami bir camianın hasbi bir gönüllüsüydü. İmam hatip lisesine giden bir kızı vardı. Birlikte muhabbet ederken kızına "Baban ve beni düşün, kendinizle karşılaştırdığınızda, sizinle bizim aramızda nasıl bir fark görüyorsun?" diye sordum. Çok çarpıcı bir cevap verdi: "Siz" dedi, "Her şeyi çok ciddiye alıyorsunuz!" Bir örnek vererek devam etti: "Diyelim ki ben bir arkadaşımla LGBT konusunda aynı düşünmüyorum. Ona fikirlerimi söylerim, kabul etmezse bunu dert etmem, onunla oturup film izleyebilirim. Bir çay bahçesine gidip çay içebilirim. Siz öyle değilsiniz, çok ciddiye alıyorsunuz." dedi. Cevap çok hoşuma gitmişti. O bizim her şeyi niye bu kadar ciddiye aldığımıza, biz de onun bu meselelere neden bu kadar "lalettayin" yaklaştığına şaşırıyorduk.

Bu kızımızın cevabı üzerinde düşündüm. Eş-dost sohbetlerinde çokça tekrar ettim. Bizimkisi bir anlaşamama durumu değildi. İnsanlar birbirini anlar ama yine de anlaşamayabilirler.

Bizim durumumuz farklıydı, biz birbirimizi anlamıyorduk. Ürkütücü olan buydu. Çünkü insan anlamadığından korkar, ona yabancılaşır. Anlamadığı şeye kızar, öfke duyar. Ama bu bir işe yaramaz. Zira insan anlayamadığına ne muvafık olabilir ne de onunla mücadele edebilir. Anlamamak demek görememek demektir. İnsan göremediğiyle nasıl savaşabilir ki?

Daha da önemlisi böylesi kişiler anlamadığı durumlara, olaylara, olgulara panikle yaklaşır. Panik insanı daha çok yanlış yapmaya götürür. Korku artar, öfke artar ve yabancılaşma artar. Sonrası kopuştur. Aynı odada, aynı sınıfta, aynı mahallede yaşasanız da artık aynı dünyada yaşamadığınızı fark edersiniz.

Kuşkusuz bu kopuşun ardında 1990'lı yılların sonlarına doğru hayatımıza giren ve "ışık hızıyla" yaygınlaşan dijital teknolojilerin ve dijital gözetimin payı büyüktür. Ne kadar büyük, diye soracak olursanız cevabım açık: Çok büyük. Düşündüğümüzden daha fazla. Sadece veri toplayan, bu verileri kaydeden, analiz edip sınıflandıran bir teknolojiden değil agresif ve ofansif bir teknolojiden söz ediyoruz; müdahale eden bir teknolojiden. Tetikleyici, şekillendirici, yönlendirici bir teknoloji bu. Örneğin neredeyse hepimiz anne-baba ilgisinin çocuğun terbiyesinde temel olduğunu düşünürüz. Genel anlamda doğru olsa da, dijital teknolojilerin agresif yayılmacılığı karşısında bu sözün geçerliliğini sorgulamak durumundayız. Zavallı anne-babalar şöyle dursun, devletlerin bile "baş etmediği" ya da edemediği bir teknolojiyi tecrübe ediyoruz.

***

Dünyada 2021'in sonu itibarıyla 1 milyardan fazla gözetleme kamerasının (CCTV) kurulduğu bildiriliyor (Bischoff, 2025). ABD vatandaşları her hafta ortalama 238, günde 24 kez bu kameralar tarafından kayıt ediliyor. Hâlbuki güvenlik kameralarının tarihi çok eski değil. İlk güvenlik kameraları 1949'da icat edilmişti ki onlar da henüz videokaset ortada olmadığından kayıt yapamıyordu. 1960'ların ortasında New York'ta Times meydanında birkaç kamera vardı sadece (Joh-

nston, 2022). Başka bir deyişle çok değil 60 yıl içinde dünya gözetleme kameralarıyla dolup taştı. Artık uzaydaki uydulardan, evdeki dadıları gözetleyen kameralara kadar her yer gözetim altında. Yapay zekâ (YZ) teknolojisi ve dijital devrimle birlikte gözetim aygıtları hayatımızın her alanına yayıldı. Sadece kamusal hayatın değil, özel hayatın da izlenebildiği bir düzen kuruldu. Gözetim sadece kameralarla yapılan bir şey olmaktan çıktı. Kalp atışlarından kandaki kortizol seviyesine, klavyeye vurduğumuz tuşlardan mouse hareketlerine, sosyal medyadaki beğenilerimizden marketten yaptığımız alışverişe kadar attığımızın adımın, aldığımızın nefesin "veri"ye dönüştürüldüğü bir gözetim düzenindeyiz şimdi. Nesnelerin internetiyle (Internet of Things: IoT) birlikte sadece insan değil, fiziksel nesneler de gözetim düzeninin takibi ve denetimi altında.

2024 yılında "küresel olarak yaratılan, yakalanan, kopyalanan ve tüketilen" veri hacminin 149 zettabayt olduğu bildiriliyor.[1] Diğer bir deyimle yaklaşık 1,18 trilyon gigabyte. İnsanlığın dijital çağa gelinceye kadar iki bin yıl içinde toplam iki milyar gigabyte veri ürettiğini dikkate alırsak, rakamın büyüklüğü hakkında bir fikir sahibi olabiliriz. Nitekim 2000-2015 yılları arasında insanlık tarihi boyunca üretilen verinin dört bin katı üretilmiş (Eberl, 2019). Bu veri miktarı da katlanarak artıyor. Dünyadaki verilerin yaklaşık %90'ının son iki yılda üretildiği bildiriliyor.[2]

Gerçekten de yapay zekâ, makine öğrenmesi ve dijital uygulamalara ilişkin eşi görülmemiş bir akademik üretim hızı var. Sadece "yapay zekâ" alanında 2021 yılında 861 bin 450 adet "akademik makale" yayımlanmış. Bu rakam 2013'te 298 bin 381 olarak kaydedilmiş.[3] Yani sekiz yıl için içinde yaklaşık dört kat artmış. Günümüzün bir numaralı sorunu kabul edilen "küresel ısınma" hakkında 17 yıl içinde yaklaşık 120 bin akade-

1 https://www.statista.com/statistics/871513/worldwide-data-created/
2 https://explodingtopics.com/blog/data-generated-per-day
3 https://ourworldindata.org/grapher/annual-scholarly-publications-on-artificial-intelligence#sources-and-processing

mik makale yayımlandığı (Fu ve Waltman, 2022) düşünülürse yapay zekâ ve dijital teknolojilere gösterilen ilginin büyüklüğü daha iyi anlaşılabilir.

Gözetim düzeni, hedeflerini her geçen gün daha da büyütüyor. Amerikan Savunma Bakanlığı araştırma birimi DARPA'nın (The Defence Advanced Research Project Agency) 60 milyon dolarlık bir proje üzerinde çalıştığını bildiren Robert Carlson (2019: 51) projenin amacının "Dijital aletlerle insan serebral korteksi arasında bir köprü oluşturmak; beyin için evrensel dijital girdi ve çıktı işlevleri yaratmak" olduğunu belirtiyor. Carlson'a göre *The Economist* dergisi 2050'de "beynimizin içinden yayın yapıyor olabilir."

Dahası sadece insan değil, insanın yaşadığı çevre de gözetim düzenine uygun bir şekilde dönüştürülüyor. Luciano Floridi (2019:182) yapay zekâ ve insan arasındaki ilişkinin gelişim yönünü tanımlayan önemli bir tespit yapıyor:

> Endüstriyel robotikte bir robotun başarıyla çalışabileceği sınırları tanımlayan alan, robotun 'zarfı' olarak tanımlanmaktadır... Bir bulaşık makinesi görevini başarır çünkü çevresi basit kapasiteleri çerçevesinde yapılandırılmıştır (sarılmıştır). Örneğin aynı şey Amazon'un robotik rafları için de geçerlidir. Robot dostu olmak için tasarlanmış çevredir. Sürücüsüz arabalar, etraflarındaki çevreyi yapılandırabildiğimiz gün bir ürün hâline gelecektir.

Eş deyişle mazrufun başarısı zarfa bağlıdır. Daha da açık şekilde ifade etmemiz gerekirse, zarf (çevre, insan ve doğa) mazrufa (yapay zekâ ve algoritmalar) uygun hâle getirilecektir. Robotlar ve yapay zekâ insana göre olmayacaktır; insan ve çevre yapay zekâya göre yeniden tasarlanacaktır. Floridi bunun çoktan başladığını söylüyor:

> Şimdilerde ise çevreyi AI [yapay zekâ] dostu bilgiküresi olarak zarflama, gerçeğin tüm boyutlarını kaplamaya başladı ve her gün her yerde; evde, ofiste, sokakta görünürdür. Aslında tam anlamıyla fark etmeden yıllardır dünyayı dijital teknolojilerle kaplıyoruz.

Veri, gözetim düzeninin yakıtı ve sermayesi. Nitekim toplanan verilerin ekonomik bir değer taşıması sebebiyle Acxiom, Epsilon, Datalogix gibi veri satışı yapan şirketler ortaya çıkmıştır. Bu şirketlerin veri satışından yıllık 156 milyar dolar gelir elde ettiği belirtilmektedir (Goodman, 2016). 2028 yılında big data endüstrisinin 401,2 milyar dolarlık bir pazar hacmine ulaşacağı tahmin ediliyor.[4] "Makul" amaçlarla bizden toplanan verilerin ekonomik amaçlarla başka sektörlere satılması yaygın bir durum artık. Örneğin 2010 yılında 200 binden fazla hastanın 15 bin farklı hastalığını içeren PatientsLikeMe.com isimli bir sitenin hastalarının verilerini bir reklam şirketine sattığı ortaya çıkmıştır (Goodman, 2016). Psikolojik sağlık alanında yakın zamanlarda yapılan bir inceleme, akıllı telefonlardan veri elde eden uygulamaların %81'inin Google'a ve Facebook'a veri aktardığını bulmuştur (Huckwale vd., 2019). Facebook'un kullanıcılarının bilgilerini Cambridge Analytica şirketine satmasıyla ortaya çıkan skandal herkesin malumu. İlk zamanlar "arkadaşlarımızı bulmak" gibi masum bir amaçla ortaya çıkan Facebook sadece satın alma davranışlarımızı değil siyasi tercihlerimizi de yönetmeye başlamıştır. Nitekim çeşitli uzmanlar YZ teknolojileriyle elde edilen bilgilerin ticari ve siyasi amaçlar için kullanılabileceğini belirtmiştir (Martinez-Martin vd., 2018; Senders vd., 2019). Özetle gözetim teknolojileri sadece kişiliğimiz ve kimliğiniz hakkında bilgi toplamıyor aynı zamanda kişiliğimizi ve kimliğimizi inşa ediyor. Gözetim teknolojileri bu cümlenin faili gibi görünse de aslında bunu makinelerin yapmadığını biliyoruz. Kameralar göremez. Bize ne yapacağımızı söyleyemez. Kamerayı tutan bir el, kadraja bakan bir göz olmadıkça bir gözetimden söz edebilir miyiz?

***

Artık meşhur 5N1K'deki soruların çoğu bulanık. Ne olduğunu biliyoruz, görüyoruz, yaşıyoruz ama neden, nasıl, nerede ve ne zaman olduğu hakkında daha az bilgimiz var. Özellik "Kim?" sorusunun cevabı tamamen müphem. 5N1K'nin

4 https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/big-data-market-1068.html

en önemli sorusudur belki de bu. 5N'nin cevabını bulsak bile failin kim olduğunu öğrenemedikten sonra başımıza bundan sonra nelerin geleceğini nasıl öngörebiliriz? Kiminle mücadele ettiğimizi bilmeden nasıl mücadele edeceğimizi bilebilir miyiz?

Her ne zaman bunları düşünsem *Çağrı* filmindeki unutulmaz sahne gelir aklıma: Uhud Savaşı'nın başıdır. Her iki taraf da son hazırlıklarını tamamlamıştır. Yanındaki sahabe Hz. Hamza'ya sorar: "Ne olacak dersin?" Hz. Hamza şöyle cevap verir: "Sayıları bizden fazla ama yine de adil bir savaş olacak. Biz onları görüyoruz, onlar bizi. Gözümün gördüğü hiçbir şeyden korkmam."

Üç saat süren *Çağrı* filminin şah cümlesi budur kanaatimce: "Gözümün gördüğü hiçbir şeyden korkmam!" Modern gözetim teknolojilerinin özünde yatan felsefeyi anlamak için bundan daha iyi bir söz olamaz. Bu sözün değerini ilk kez fark etmemi sağlayan şey 2012'nin Ekim ayında CNN Türk'te dinlediğim bir haberdi. Haberin ne *Çağrı* filmiyle ne de Hz. Hamza'yla bir alakası vardı. Konu, Kanadalı 15 yaşındaki bir kızın intiharıydı: Amanda Todd.

Olaydan etkilenmiş, o günlerde bir yazı kaleme almıştım, başlığı şuydu: "Amanda Todd'u Kim Öldürdü?" Hz. Hamza'nın sözü de ilk o yazıyı yazarken aklıma gelmişti. Amanda Todd intihar etmeden önce tam 8 dakika 44 saniye süren bir video çekip YouTube'a yüklemişti. Todd'un intiharı CNN[5], AP[6], BBC[7] gibi uluslararası ajanslar tarafından haberleştirilmiş, o dönemde konu televizyonlarda tartışılmıştı.[8] Nitekim bu olaydan sonra Amanda Todd'un intihar vakası çeşitli araştırmalara konu oldu (Lester vd., 2013; Neess, 2016; Penney, 2018).

5 https://edition.cnn.com/2012/10/12/world/americas/canada-teen-bullying/index.html

6 https://apnews.com/article/a32d773a79fa4261bbec20ff068b8b2b

7 https://www.bbc.com/news/newsbeat-19960162

8 https://www.youtube.com/watch?v=WMs5x71AHRE; https://www.youtube.com/watch?v=J38vg47wf8U; https://www.youtube.com/watch?v=wRKuRYlg1HQ

Amanda'nın yüklediği video kısa süre içinde milyonlarca kez izlenmişti. Her gün yaklaşık 40 saniyede bir kişinin intihar ettiği dünyamızda Amanda'yı uluslararası haber kanallarına konu eden şey de buydu: Videonun tıklanma sayısı!

"Birine ihtiyacım var: Adım Amanda Todd."

27 Kasım 1996'da doğan Amanda Todd, 10 Ekim 2012 tarihinde 15 yaşındayken Port Coquitlam'daki evinde kendini asarak intihar etmiş, cesedi evinde bulunmuştu. Bahsettiğim videoyu intihar etmeden tam "39 gün önce" kayda almış ve YouTube'a yüklemişti.

Amanda videoya "Size benim hiç bitmeyen hikâyemi anlatmak istiyorum!" diye başlıyordu. Onun "hiç bitmeyen hikâyesi" gerçekten de bambaşka bir dünyanın içinde olduğumuzun kanıtlarıyla doluydu. Facebook hayatımıza gireli henüz 6 yıl olmuştu. Amanda'yı intihara götüren süreç de bir webcam'in karşısına geçmesiyle başlamış, Facebook'la devam etmişti. İlk cümlesinin ardından bu sürecin nasıl başladığını anlatırken dijital gözetim çağının anahtar kavramlarını da veriyordu:

> Yedinci sınıftayken yeni insanlarla tanışmak ve konuşmak için arkadaşlarımla webcam karşısına geçtim. Sonra kendimize 'çarpıcı', 'müthiş', 'güzel', 'harika' gibi adlar taktık. Görüştüğümüz kişiler benden soyunmamı istedi, ben de yaptım. Bir yıl sonra Facebook'ta *adını bilmediğim* bir kişiden mesaj aldım. *Beni nasıl bulduğu hakkında hiçbir fikrim yoktu.* Bana eğer göğüslerimin fotoğrafını atmazsam, elindeki çıplak fotoğrafı bana atacağını söyledi. *Adresimi, okulumu, akrabalarımı, arkadaşlarımı ve ailemi biliyordu.*
> Christmas tatilinde gece dörtte kapım çalındı. Kapıyı çalan polisti. *Fotoğraflarım herkese gönderilmişti.* Ardından rahatsızlandım ve anksiyete bozukluğu, majör depresyon ve panik atak başladı. Bir süre sonra taşındım, uyuşturucu ve alkole başladım. Kaygılarım giderek arttı ve dışarı çıkamamaya başladım. *Bir yıl sonra o adam yeni arkadaş listesi ve Facebook sayfasıyla geri geldi.* Profil fotoğrafında göğüslerim vardı. Her gece ağladım, tüm arkadaşlarımı ve saygınlığımı kaybettim. İnsanlar beni yeniden endişelendirmeye başladı. Kimse benden hoşlanmıyordu. İsim taktılar,

yargıladılar. *Fotoğrafımı o adamdan hiçbir zaman alamadım ve o her zaman orada olacak, sonsuza kadar.*

"Bilmediğim bir kişi", "Beni nasıl bulduğu hakkında hiçbir fikrim yoktu", "fotoğraflarım herkese gönderilmişti." Dijital gözetim çağının yakıcı gerçekliğiydi bunlar. Fakat Amanda'nın hikâyesinde beni ilk çarpan yer şu cümleydi: "Fotoğrafımı o adamdan hiçbir zaman alamadım; o her zaman orada olacak, sonsuza kadar." Bu sözün anlamı size de çok ürpertici gelmiyor mu?

Denir ki, Kirâmen Kâtibîn bile günahlarımızı hemen kaydetmez, bir nedamet göstermemizi bekler. Kaydetse bile her zaman bir af kapısı açıktır, tabiri caizse sabıkamızın silinme ihtimali vardır. Allah da Kur'an'da "Gafûr" olduğunu söylemiyor mu? Küçük günahlarımızı affedeceğini hatta isterse bütün günahlarımızı affedebileceğini söylemiyor mu? Nitekim onun bir adı da "Settar" değil mi? Fakat dijital teknolojilerin affı yok, unutması yok, kaydettiğini silme imkânı yok! Dijital teknolojilerin acıması yok! Amanda'yı kahreden buydu. Onu intihara götüren buydu.

Onu dinlemeye devam edelim. "Her gece ağladım, tüm arkadaşlarımı ve saygınlığımı kaybettim." diyen Amanda çevresinden uzaklaşmak için okulunu değiştirmiş, daha fazla içine kapanmıştı. Daha sonra kız arkadaşı olan kendisinden büyük bir erkekle konuşmaya başlamıştı. Konuştuğu kişi Amanda'dan "hoşlandığını" söylemişti. Ama kısa süre sonra yanıldığını anlamıştı. "O sadece benimle gönül eğlendirdi. Benden hoşlandığını düşünmüştüm." diyen Amanda "Okuldan defol" şeklinde mesajlar almaya başlamıştı. Konuştuğu kişi ve kız arkadaşı bir grupla birlikte Amanda'nın okuluna gelmişti. Kız onu dövmüş, bu sırada video kaydına almışlar, daha sonra oradan uzaklaşmışlardı. Bir hendekte yatarken babası tarafından bulunmuştu. Amanda eve gittiğinde "çamaşır suyu" içip intihara teşebbüs etmiş ancak hastaneye kaldırılıp kurtarılmıştı. Hastaneden çıktığında Facebook'ta kendisi hakkında "umarım ölmüştür",

"başka bir marka çamaşır suyu dene" şeklinde yorumlar yapıldığını gördü. Bunun sonucunda ağır bir depresyona girmiş, okulu bırakmıştı. Sonrasında Amanda bir danışmana gitmiş, antidepresan kullanmaya başlamış ve iyice yalnızlaşmıştı. Videoyu çekmeden önce aşırı doz uyuşturucu almaktan hastaneye kaldırılmıştı. 7 Eylül 2012 tarihinde YouTube'a yüklediği videonun son cümleleri şöyleydi:

"Neden bunlar beni buldu? Yıldım artık olayların beni takip etmesinden. Onlar bunları görüp ölmemi istediler. Sizin şehrinizi temelli terk ettim ve şimdi ağlıyorum. Her gün kendime neden hâlâ buradayım diye soruyorum. Anksiyetem şu an korkunç seviyede, bu yaz hiç kaybolmadı. Tüm geçmişim… Yaşamım daha iyi olmadı. Okula gidemiyorum. Kimseyle tanışıp, konuşmuyorum. Temelli ilişiğimi kestim. Gerçekten depresyondayım. Bu yaz bir aydır antidepresan kullanıyorum ve danışmana gidiyorum. İki gün önce aşırı dozdan hastaneye kaldırıldım. Sıkıştım kaldım. Şimdi benden geriye ne kaldı? Hiçbir şey durmuyor.

Kimsem yok. Birine ihtiyacım var. Adım Amanda Todd."



Amanda Todd'un çektiği videodan.
Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=vOHXGNx-E7E&rco=1

***

Amanda Todd'un videosu dijital aygıtların yapısı, parçalanmış aileler, sosyal bağların zayıflaması, merhametsizlik, yalnızlık, empati yoksunluğu, zorbalık gibi modern dünyanın sorunları ve bu sorunların kaynakları hakkında önemli ipuçları vermekte ve bazı kritik soruları gündeme getirmektedir.

Birincisi, bu gerçekten bir intihar mıdır? Onun videosunu izleyen herkes nasıl da hayata tutunmaya çalıştığını fark eder. Amanda'nın videoyu yayınladıktan 39 gün sonra intihar ettiğini, videonun ise intihardan sonra viral olduğunu tekrar hatırlatmak isterim. Hâlbuki "sessiz" çekilmiş bu video insanın içini yakan bir çağrıya biter: "Kimsem yok. Birine ihtiyacım var. Adım Amanda Todd."

Gerçekten de 40 gün boyunca neden yaşamak isteyen bu kıza kimse el uzatmamıştır? Hâlbuki Lester ve arkadaşları (2013) Amanda'nın yayınladığı videoda Amerikan İntihar Bilimi Derneği tarafından önerilen 10 intihar uyarı işaretinin 8-9'unun yer aldığını belirtmektedir. Bazı uzmanlar Amanda'nın intiharından çıkarılacak asıl sonucun yardım çığlığı atan 15 yaşındaki bir kıza kimsenin cevap vermemesi olduğunu söylemektedir. Bir blog yazarının belirttiği gibi, Amanda siber zorbalıktan dolayı ölmedi, ona yardım edilmediği için öldü (Hopper, 2012).

İyi ama neden? Neden yardım edilmedi? Hâlbuki *Güvensizlik Çağında Gözetim* kitabında Torin Monahan'ın ustalıkla gösterdiği gibi gözetim teknolojilerinin meşruiyet gerekçesi bireysel ve toplumsal güvenlikti. Amanda intihara doğru giderken kameralar kayıtta değil miydi? Sosyal medya likelarımızı, yorumlarımızı, paylaşımlarımızı toplayıp bizim kişilik profillerimizi çıkarmıyor muydu? Kişisel zevklerimizi, satın alma davranışlarımızı, politik tercihlerimizi adım adım izleyen; bizi bizden daha iyi tanıyan takip teknolojileri neredeydi? Gündüz arkadaş sohbetinde adı geçen parfüm markasını akşam sosyal medyada karşıma düşürmek için akıl almaz bir

işbirliği yapan algoritmalar Amanda'nın ne yapacağını tahmin edememiş miydi?

Gerçekten de gözetim teknolojileri neyi gözetliyor acaba? Tacizcinin Amanda'nın fotoğrafını profil fotoğrafı yaptığını görmeyen, Amanda'yı intihara götüren onca veriyi es geçen Facebook, söz konusu İsrail'in güvenliği olunca ihtimalleri bile hassasiyetle denetliyor. Facebook'un bu konudaki 'şaşırtıcı maharetlerinden biri' bundan birkaç sene önce yaşandı.

Batı Şeria'da bir inşaat işçisi Facebook'tan resmini paylaşıp altına da "günaydın" anlamına gelen "Ysabechhum!" kelimesini yazmıştı. Kısa bir süre sonra İsrailli polisler adamı tutukladılar. Tutuklanma sebebi ilginçti. Facebook'un algoritması "Ysabechhum!" kelimesini yanlışlıkla "Saldır!" anlamına gelen "Ydbachhum!" olarak algılamış ve İbraniceye öyle çevirmişti (Berger, 2017). Antony Loewenstesin (2024: 215) Facebook'un ve diğer sosyal medya platformlarının bu konulardaki "duyarlılığına" pek çok kanıt sunar. Örneğin yine birkaç yıl önce Facebook *Kassam* adlı bebeğinin doğum gününü kutlayan Filistinli bir adamın gönderisini kaldırmıştı. Şirket muhtemelen adamın Kassam Tugayları'ndan söz ettiğini sanmıştı. Hâlbuki aynı sosyal medya Mayıs 2021'de "En iyi Arap ölü Arap'tır!", "Pislikler! Köklerini kazıyalım. İzleri bile kalmasın!" gibi 183 bin ırkçı ve saldırgan ifadelerin hiç birini kaldırmamıştı.

Sosyal medyanın sadece gözetim yapmadığını ödül ve engelleme seçeneklerini işleten seçici algoritmalarıyla bazı davranışların önünü açıp bazı davranışları cezalandırdığını dikkate aldığımızda Amanda'nın ölümüne ilişkin şu soruyu sormak kaçınılmaz oluyor:

Fail kim? Şüphesiz Amanda'nın yardım çığlığının duyulmaması ciddi bir problem. Ama o çığlığı atmaya sürükleyen nasıl bir mekanizma var? Hikâyenin nasıl başladığını hatırlayalım: "Yedinci sınıftayken webcam karşısına geçtim… Görüştüğümüz kişiler benden soyunmamı istedi, ben de yaptım." Amanda'nın yalnız olmadığını, webcam'in karşısına arkadaşlarıyla

Günümüz insanının ayırt edici özelliklerinden biri en az bir kez olsun gözetlendiğini fark etmiş olmasıdır. Artık internet sitelerine gömülü algoritmaların bizden topladığı verilerden faydalanarak güya bize özel teklifler sunması sıradan bir durum. Neredeyse her adımımızın takip edildiği, verilerimizin depolandığı, sınıflandırılıp analiz edildiği bir gözetim düzeni içindeyiz.

Mücahit Gültekin *Dijital Gözetim Çağında İnsan* kitabında sadece kamusal hayatın değil, özel hayatın da izlenebildiği bir düzenden söz ediyor. Baştan aşağıya karabasan üreten gözetim çağında daha henüz dünyaya gelmemiş bebeğin verilerini bile takip edip kayıt altına almak mümkün. Üstelik gözetim düzeni en mahrem bilgilerimizi almak için bizi zorlamıyor. Bunları herkesin kendi rızasıyla vereceği bir mekanizma kurulmuş durumda.

Peki, ama neden gözetliyorlar, amaçları ne? Sadece bize kimi ürünlerin reklamını yapmayı mı amaçlıyorlar? Neden beşikten mezara kadar attığımız her dijital adımın depolandığı bir düzen kurulmuş durumda? Belki daha da önemlisi böyle bir düzene bizler hangi endişelerle rıza gösteriyoruz? Dijital teknolojiler verilerimizi toplamak için hangi tekniklerden faydalanıyor; arzularımızı ve korkularımızı nasıl kullanıyor?

Dijital Gözetim Çağında İnsan, bu çarpıcı sorulara cevap vermeye çalışıyor ve gözetim düzenine direnmenin nasıl mümkün olabileceği hakkında geniş bir perspektif sunuyor. Cesaret edebilenler için gözetim çağının kapılarını ardına kadar açıyor.

45.YIL
pinaryayincilik
pinaryayincilik
pinaryayinlari
9 789753 529839

Mücahit Gültekin Dijital Gözetim Çağında İnsan